

השכלה. גבוהה?

פרופ' שמואל ליימן-ווילציג, ראש המחלקה למדעי המדינה, אוניברסיטת בר-אילן

בלוג מס' 11 – התלהבות בהוראה

מי אמור ללמד קורס מבוא? פרופסור ותיק ומנוסה – או מרצה צעיר ומלא מרץ? במלים אחרות, מה יותר חשוב בקורס מבוא: העומק האינטלקטואלי ורוחב האופקים או האנרגיה והיכולת לתת "הופעה" טובה כדי להחזיק את הכיתה?

לדעתי, לא (רק) זה ולא (רק) זה. התכונה החשובה ביותר בקורס מבוא למקצוע היא התלהבות המרצה.

מדוע? שאלה זו נגזרת משאלה אחרת: מהי/מהן מטרה(ו)ת קורס מבוא? ראשית ומובן מאליו: הקניית ידע בסיסי בתחום, קרי הצבת תשתית יסודית שעליה ניתן להתקדם בהמשך הלימודים בלי שהמרצים הבאים יצטרכו לעצור ולהסביר היבטים אלמנטריים. שנית, מאחר שרוב קורסי המבוא הנם המוניים (מה לעשות: בתקופה של קיצוצים, תופעה זו רק מחמירה), המרצה חייב להחזיק את קהלו בגימיקים לגיטימיים יותר ואולי גם קצת פחות: הומור, חומר חזותי נלווה, קול חזק אך לא מונוטוני וכו'.

ברם, נדמה לי שהמטרה החשובה ביותר נמצאת במחוזות אחרים – וכוונתי בעיקר לתחום הפסיכולוגי. מאחר שאנו מכינים את הסטודנטית לקראת שלוש שנים של לימוד במקצוע, כבר מלכתחילה קיים צורך בוער לגרום לה להתעניין בתחום; במלים אחרות, להלהיב אותה. אחרת, כל מה שיבוא אחר כך ייעשה מתוך אילוץ וחובה ולא מתוך רצון ודחף אינטלקטואלי פנימי.

אבל רגע: הסטודנטים בחרו בעצמם את המקצוע! מדוע צריכים "לשכנע" אותם בחינניות (וגם בחיוניות) של תחום הלימוד? לכך, כמה תשובות.

ראשית: סטודנטים רבים אינם יודעים בכלל מה הם רוצים, אך בגלל השיטה הישראלית הלא נבונה (אם כי אולי מובנת) הם נאלצים לבחור מקצוע כבר בתחילת דרכם בהשכלה גבוהה. "לא נבונה" מאחר שהרבה יותר נכון היה לאפשר להם – כפי שנעשה בארה"ב ובמקומות אחרים בעולם – ללמוד שנה אחת בשיטת ה"טעימות" (בחירת קורסים במקצועות שונים באופן די חופשי ומגוון) ורק אח"כ להחליט על המקצוע הראשי והמשני. אולי בגלל השנים ה"אבודות" בשירות צבאי, אצלנו הלימודים פרוסים על שלוש ולא על ארבע שנים והסטודנט נאלץ להחליט ונלחץ להחליט בטרם יבין בכלל על מה ולמה.

שנית: לא מעט סטודנטים בוחרים מקצוע במודע וברצון – ואז מגלים שזה כלל לא מה שחשבו! למשל, כל שנה במחלקה שלי, בה קיימת גם מגמה ללימודי תקשורת, אני שומע אותה תלונה: מדוע לא שמים דגש על הפרקטיקה של עולם התקשורת? (שאלה לגיטימית כשלעצמה, אולם אין זה המקום להתפלסף על סוגיית היעדר לימודים "מעשיים" בלימודי תואר באוניברסיטאות בארץ.) בטוחני שלא מעט סטודנטים במקצועות אחרים "מתאכזבים" אחרי שנה – ולאו דווקא בגלל הוראה חלשה של המרצים באותו חוג.

שלישית: מה לעשות, הרבה סטודנטים ישראלים באים ללימודי תואר עבור דבר אחד: פיסת הנייר, כלומר התעודה, באמצעותה מקווים לקבל "ג'וב" (או תגמול) טוב יותר. עבורם, הוראה "מקצועית" אינה מספיקה. הם צריכים משהו מעבר לכך.

כלל שלוש סוגי הסטודנטים האלה ה"משהו" הזה – הדבר שיחזיק אותם ויפעיל את ראשם – הוא התלהבות אמיתית של המרצה. שוב ושוב אני שומע מסטודנטים את האמירה הבאה:

"היא די בסדר בכיתה, אולם אינני מרגיש שהנושא מזיז לה"; ומאידך גיסא: "איזה קורס מעניין – רואים שהמרצה ממש אוהב את הנושא." שימו לב לציטוט האחרון, שהרי לכאורה יש כאן שני דברים שאינם קשורים: הקורס מעניין לסטודנט; המרצה אוהב את החומר. ובכל זאת, ההתלהבות מדבקת – כמובן, בתנאי שזה מלווה בהסברים ברורים ובחומר בעל עומק מסוים וכו'. וברגע שהדבקנו את הסטודנטית בחיידק המקצוע, יהיה קשה "לרפא" אותה בהמשך. לשמחתנו, היא תהיה "חולה" על הנושא עד סיום התואר (ואנו מקווים, שגם בהמשך דרכה).

אך כמו אהבת נעורים, קשה למרצה להחזיק את רמת התשוקה הגבוהה לנצח. אי לכך, ניתן להוסיף עוד תשובה לשאלתי בראש בלוג זה, הפעם במהופך: למי אסור לתת ללמד קורס מבוא? מי שלימד אותו יותר מחמש (פלוס-מינוס) שנים. כמובן, אין זה חוק ברזל: כולנו מכירים מרצה אחד או שניים, שכל כך מאוהבים במקצוע שלהם, שכל שנה מתחיל הרומן מחדש. אך אלה יחידי סגולה (ומזל).

כמובן, לכל האמור לעיל יש ספיח. מה שנכון לקורס מבוא נכון גם לכל קורס אחר (רק) ההשלכות פחות הרסניות או חיוביות). עד כמה שניתן, על כל מרצה לזהות סימני שחיקה מנטלית-אינטלקטואלית בקורס שכבר העביר ברציפות כמה שנים טובות. אפילו לא יזיק לקבוע כלל בתקנון המחלקה, שכל חמש שנים חייב כל מרצה לפתח קורס לגמרי חדש, כלומר (בהנחה שהוא מלמד ארבעה קורסים בסה"כ) כל 15 שנה יתחלפו כל הקורסים שלו.

ומה לעשות אם הפרופסורים הוותיקים והעייפים? (אני מכיר לא מעט פרופסורים שלא ירדה ההתלהבות שלהם במאומה; אין זה בהכרח עניין של גיל.) אני מציע לתת להם דווקא את הסמינריונים, בהם הדגש הוא ממילא על לימוד-עצמי של הסטודנטית – הן בדיונים בכיתה והן בעבודת המחקר. הידע הרב של אותו פרופסור בהחלט יתרום לקידום הנושא של הסטודנטית, אולם התקווה היא שבשנה האחרונה ללימודיה, שום דבר כבר לא יקלקל את התלהבותה למקצוע.

דבר אחרון – וחשוב. ישנו אלמנט עוד יותר חיוני שעלינו להנחיל לסטודנטים שלנו: סקרנות אינטלקטואלית (הבסיס להמשך לימוד-עצמי במהלך כל החיים). אולם דומני שללא התלהבות, אין סיכוי לסקרנות. כלומר, רק מי שמתלהב מתחום ידע כלשהו יפתח חוש סקרנות אינטלקטואלית ללמוד עוד ועוד. בסופו של דבר, בהירות התלהבות וסקרנות – אלה שלושת המרכיבים להוראה מנצחת. אך התלהבות היא המפתח מאחר שהיא מהווה את הגשר עבור הסטודנט בין הבנת החומר הנלמד מאחרים לבין הרצון ללמוד עוד ועוד בכוחות עצמו.

wilzis@mail.biu.ac.il